

نظامی دارد، همسر خود را به منطقه زایل برده و در آنجا سکونت می‌دهد.

خفته تاریخ سکوه

در کنار روستای سکوه، قلعه سام که یک قلعه ارزشمند تاریخی است قرار دارد. سام، یک شهر تاریخی بوده که اکنون از آن، تنها حصاری باقی مانده و فضای داخلی قلعه به طور کامل از بین رفته است. با آغاز حفاری قلعه سام و مرمت آن، شاید جایگاه مناسب و قدمت تاریخی این منطقه توجه باستان‌شناسان سراسر جهان را به خود جلب کند. این همه در حالی است که تا به امروز هیچ اقدامی برای حفاری و شناسایی این اثر تاریخی، انجام نگرفته است. شاید یکی از دلایل این سهل‌انگاری را بتوان بر گردن تاریخ گذاشت، چرا که قلعه‌های تاریخی و آثار خشتی بسیاری که در شهر زایل بر خاک و رو به آفتاب لمیده‌اند، دیگر فرصتی را برای زیرخاکی‌های این منطقه به وجود نخواهد آورد تا بتوان برای شناسایی آنها به اعماق خاک پناهنده شد. با تبدیل روستای سکوه به روستای هدف گردشگری طبیعتاً بسیاری از کارشناسان مرمت نیز روح تازه‌ای می‌گیرند، چرا که شاید سال‌ها خون جگر خوردن بسیاری از این کارشناسان برای نادیده گرفتن این منطقه با موقعیت گردشگری روستا و اعتباراتی که به روستا تعلق خواهد گرفت، جبران شود.

«محمدعلی جنتی»، کارشناس مرمت و احیاء بناهای تاریخی سیستان و بلوچستان در مورد روستای هدف گردشگری شدن سکوه، می‌گوید: «با روستای هدف گردشگری شدن سکوه، می‌توان امیدوار بود که قلعه و آثار باقی مانده شهر تاریخی سام، نیز چون شهر سوخته احیا شود. کارشناسان و پژوهشگران می‌توانند از بسیاری زوایای تاریک این خطه پرده بردارند و تاریخ خفته در اعماق خاک این منطقه را بیرون کشند.»

جنتی ادامه می‌دهد: «قلعه سام در ورودی روستای سکوه، در فاصله ۵۰۰ - ۴۰۰ متری روستا قرار گرفته است. آداب و رسوم مردمان این روستا تقریباً با منطقه سیستان و بلوچستان یکی است، یعنی همان آدابی و رسومی که بر کل منطقه حاکم است در این روستا نیز موجود است. ولی به لحاظ اجتماعی، در گذشته مردم این روستا به زندگی ارباب و رعیتی عادت داشته و بیشتر بافت روستا هم که در اطراف خود قلعه به عنوان مرکز روستا شکل گرفته همان وضعیت ارباب و رعیتی را نشان می‌دهد. خانه‌های کاملاً پست که به لحاظ معماری ساده، سطحی و بدون تزئین خاص بنا نهاده شده‌است. در حال حاضر نیز با همان شکل و شمایل خانه‌های روستایی در کنار هم ساخته شده و رواج پیدا کرده است. البته به لحاظ سطح زندگی تغییراتی در آنجا اتفاق افتاده، اما ویژگی‌های کل منطقه چون گذشته و با همان فرهنگ سنتی ادامه یافته است.

اگر وارد خانه‌ای در روستای سکوه شوید، باز هم با همان خانه‌های بدون آرایش و تزئین گذشته روبه‌رو می‌شوید. به لحاظ فرهنگی هم، مراسم عزاداری و عروسی‌های این روستا

سکوه؛ بیرون آمده از آب

راضیه صادقی فر

روستای سکوه در ۳ کیلومتری شرق جاده آسفالت زایل - زاهدان، در یکی از توابع بخش شیب آب زایل واقع شده است. در مورد وجه تسمیه و تاریخچه این روستا نقل‌قول‌های زیادی وجود دارد. به روایتی گفته می‌شود این منطقه پیش از آنکه به روستای مسکونی تبدیل شود در محاصره آب بوده است. در گذشته‌های دور دریاچه و رودخانه هیرمند کل این منطقه را پوشانده و تنها سه تپه‌ای که در حال حاضر روستا روی آنها شکل گرفته، بیرون از آب می‌ماند. به هر حال این روستا به صورت سه جزیره جدا از هم که در اصطلاح محلی به آن سکوه گفته می‌شود، دیده می‌شود.

با گذشت زمان، آب دریاچه هیرمند به مرور عقب‌نشینی کرده و به طور کامل مسیر خود را عوض کرد و این روستا از آب بیرون آمد. به دلیل حاصلخیزی زمین، این منطقه به عنوان محل سکونت مورد استفاده مردمان قرار گرفت و به این ترتیب روستای سکوه به وجود آمده و ساکنان خود را در برگرفت. روایت دیگری نیز درباره سکوه وجود دارد و آن این است که مردم ساکن در منطقه قلعه مچی در ناحیه حوض دار - ۶۰ کیلومتری جنوب غربی شهرستان زایل- در منطقه سیستان زندگی می‌کردند که حدود ۴ کیلومتری شمال غربی شهر سوخته واقع شده است، اما به دلایلی نامعلوم دچار اختلاف شده و دو دسته می‌شوند، یک دسته به سمت سکوه آمده و در این منطقه زندگی می‌کنند. با گذشت زمان نیز در دوره صفویه قلعه‌ای در این روستا ساخته و بافت تاریخی این روستا را به وجود می‌آورد. اینها همه نقل‌قول‌هایی است که راجع به روستا وجود دارد. اما بر اساس شواهد معماری آنچه درباره قلعه سکوه می‌توان گفت این است که این قلعه متعلق به دوره تیموری است. ولی سفال‌هایی مربوط به دوره سلجوقی نیز در درون این قلعه پیدا شده است اما از آنجا که هنوز حفاری و بررسی‌های باستان‌شناسی در آن انجام نشده، نمی‌توان به طور کامل در مورد آن صحبت کرد.

قلعه سکوه، منزل و محل سکونت یکی از سرداران قدیم زایل به نام محمد ابراهیم خان پردلی بوده است. این سردار زابلی، شاهزاده قاجاری را به همسری خود بر می‌گزیند و برای سکونت به این منطقه می‌آورد. او برج فلک سر را که در انتهای غربی قلعه قرار دارد برای همسرش ساخته و محل سکونتش قرار می‌دهد. پس از آن نیز وضعیت ظاهری قلعه را سر و سامان می‌دهد تا مکان آرامی را برای شاهزاده قاجاری فراهم آورد. پس از مدتی، به دلیل موقعیت خاصی که این منطقه به لحاظ

دقیقا شبیه به همین مراسم در دیگر مناطق سیستان است. در سیستان و بلوچستان، عیدها و جشن‌های عمومی در عیدهای مذهبی و ملی خلاصه می‌شود. در بلوچستان به اعیاد مذهبی بیشتر از سایر اعیاد، اهمیت می‌دهند. بلوچ‌ها عید قربان و عید فطر را به ویژه، بسیار با شکوه برگزار می‌کنند و به مدت سه روز به دید و بازدید هم می‌روند و در جشن و سرور به سر می‌برند. در روستای سکوه نیز در عروسی‌ها با دهل موسیقی محلی نواخته می‌شود و با رقص چوب و رقص شمشیر عروسی را گرم می‌کنند.

بافت تاریخی سکوه در انتظار احیا

بافت روستای سکوه در سال ۸۴ به عنوان بافت ارزشمند تاریخی از سوی کارشناسان مرمت و احیا بناهای تاریخی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سیستان و بلوچستان معرفی و برای ثبت در فهرست آثار ملی پیشنهاد شد. در سال ۸۵ نیز پیگیری‌هایی از سوی این سازمان انجام شد ولی بار دیگر مسوولان ضمن معرفی تمامی بافت روستا، خواستار ثبت آن نشدند. از سویی نیز، طرح هادی بنیاد مسکن نیز با اعمال نفوذ کارشناسان مرمت و احیا سازمان میراث فرهنگی استان به سوی حفظ و احیا بافت تاریخی و سنتی روستای سکوه سوق داده شده است. به همین دلیل بنیاد مسکن این استان برای احیا خانه‌های تاریخی سکوه باید از کارشناسان مرمت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری نیز کمک بگیرد و طرح هادی خود را در جهت احیا بافت تاریخی و سنتی آن قرار دهد.

سکوه، از نظر امکانات، روستایی کاملا محروم به شمار می‌آید. در این روستا هیچ یک از امکانات لازم برای زندگی وجود ندارد و این روستا نمی‌تواند پاسخگوی نیاز ساکنان آن باشد چه برسد به اینکه برای گردشگران خدماتی را ارائه دهد. جنتی در این باره می‌گوید: «از لحاظ امکانات این روستا کاملا محروم است هیچ امکاناتی را در روستا نداریم تمام امکانات مربوط به یک روستای هدف گردشگری باید در این روستا تعبیه شود. نخستین قدم نیز این است که بافت روستا مرمت شود و اقدامات اولیه‌ای که برای شناسایی و مستندسازی بافت روستا و مرمت آن نیاز است، فراهم شود. پس از آن اگر امکانات خود روستا و مرمت بافت پاسخگو بود، باید یکسری

امکانات چون برخی فضاها به عنوان مهمانسرا، مکان‌های اقامتی و رستوران ایجاد کرد. شاید بتوان در خود بافت این روستا، یعنی خانه‌های ساکنان آن مکان‌های اقامتی و رستوران‌هایی را برای پذیرایی از گردشگران تعبیه کرد. در این روستا به هر حال ۲ قلعه وجود دارد. قلعه مچی متعلق به دوره قاجاریه است و فضاهای بسیاری دارد که پس از بازسازی احتمالا می‌توان از آنها برای اقامت و پذیرایی مسافران استفاده کرد.»

جنتی تاکید می‌کند: «در مورد بافت روستا هنوز اقدامی برای مرمت و مستندسازی آن از سوی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری انجام نشده است. اخیرا دانشجویان گروه مرمت دانشگاه علم و صنعت کاری را در ارتباط با مستندسازی بافت روستای سکوه، با همکاری دکتر مجابی آغاز کرده‌اند. در حال حاضر این گروه مشغول فعالیت هستند، اتفاقا پایان‌نامه یکی از دانشجویان نیز با همین موضوع در حال انجام است. این گروه تا حدودی پیش رفته و بخشی از مستندات و اسناد تاریخی را به دست آورده‌اند. کار آنها تقریبا به مرحله خوبی رسیده است، اما هنوز این گروه به سازمان چیزی ارائه نداد تا ما ادعا کنیم کاری انجام شده است. در مورد مرمت خود قلعه نیز باید بگویم در سالهای ۸۱ - ۷۹ بخش ورودی و حصار قلعه مرمت و پس از آن در سال ۸۴ اقداماتی از سوی کارکنان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سیستان و بلوچستان انجام شد که مثمر ثمر نبود چرا که سازمان، بدون مطالعه گروه پیمانکاری را که اصلا در مورد مرمت سابقه‌ای نداشت، برای مرمت قلعه سکوه انتخاب کرد. در نهایت گروه اقدامات مناسبی انجام نداد. ولی در سال

همسواست.

صنایع دستی مانند قالی بافی، شال بافی، سفال، ساخت انواع ابزار آلات چوبی و فلزی نیز از مشاغل دیگر سکوه است.

مساحت شهرستان زابل بالغ بر ۱۵ میلیون و ۱۹۷ هکتار است. در شهرستان زابل جمعیتی حدود ۵۰۰ هزار نفر ساکن هستند. سیستان از دو شهرستان زابل و زهک و ۶ بخش و ۹۹۷ روستا تشکیل شده است. در سیستان حدود ۴۵۰ اثر تاریخی شناسایی شده و از این تعداد حدود ۳۶۰ اثر تاریخی در زابل قرار گرفته است. به رغم تعدد آثار تاریخی در زابل، تنها از این میان، ۱۸۲ اثر در فهرست آثار ملی ثبت شده است.

رییس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان زابل به انتخاب سکوه به عنوان روستای هدف گردشگری اشاره کرده و می گوید: «سکوه حدود ۱۲۰ سال پیش یعنی تا اواخر قاجاریه و اوایل دوره پهلوی پایتخت سیستان بود. به همین دلیل سالانه گردشگران خارجی بسیاری به دیدار آن می آیند. پاسگاه حفاظت از آثار باستانی که در روستای سکوه مستقر شده، ماهیانه از تعداد بازدیدکنندگان از روستا به ما آمار ارایه می دهد. بر اساس این اعداد و ارقام، ماهیانه حدود ۳۰۰ نفر از این روستا بازدید می کنند. چرا که این روستا در مسیر زابل - زاهدان قرار گرفته است. سکوه از نظر امکانات و تاسیسات رفاهی و تفریحی و بهداشتی برای گردشگران کاملاً محروم است. برای نمونه هنوز نورپردازی مناسبی برای قلعه و روستا انجام نشده است.»

«محمد علی ابراهیمی»، می گوید: «درخواست های متعددی برای احیاء زیرساخت های گردشگری در این روستا به سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سیستان و بلوچستان ارائه کرده ایم، اما متأسفانه تا به حال کاری انجام نشده است. برای مرمت خود قلعه سکوه، به تازگی قراردادی امضا شده، اما هنوز کاری صورت نگرفته است.»

وی خرید حرم های آثار باستانی را از جمله مشکلات موجود در راه حفظ ارزش های تاریخی روستا عنوان می کند و می گوید: «بزرگ ترین معضل موجود در سکوه این است که بسیاری از آثار باستانی و بافت تاریخی آن، خانه های شخصی ساکنان روستاست و سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری برای مرمت و بازسازی این خانه ها یا باید آنها را خریداری کرده و یا بودجه کافی برای مرمت در اختیار ساکنان آن قرار دهد. اما به دلیل کمبود اعتبارات هنوز نتوانسته ایم هیچ یک از این کارها را انجام دهیم. از سویی نیز گزارش مقدماتی ثبت بافت معماری روستا و مرمت ابنیه تاریخی آن به تازگی از سوی کارشناسان مرمت و احیا سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سیستان و بلوچستان در حال تهیه است. باید به انتظار این گزارش بمانیم تا بتوانیم بر اساس آن برنامه ریزی های لازم را انجام دهیم.»

سکوه حدود ۱۲۰ سال پیش یعنی تا اواخر قاجاریه و اوایل دوره پهلوی پایتخت سیستان بود. به همین دلیل سالانه گردشگران خارجی بسیاری به دیدار آن می آیند.

۸۵ مستند سازی روی حصار قلعه آغاز و قرارداد مرمت حصار قلعه با اعتباری حدود ۱۵ میلیون تومان به طور کامل امضا شد، اما هنوز کار شروع نشده است.

سکوه: روستایی با مشاغل بسیار

در روستای سکوه بالغ بر ۱۷۰ - ۱۶۰ خانوار با جمعیتی حدود ۶۰۰ - ۵۰۰ نفر ساکن هستند. سکوه یکی از روستاهای منحصر به فردی است که در آن همه مشاغل مانند آهنگری، مسگری، خیاطی، نجاری، زرگری، کشاورزی و دامداری وجود دارد. حتی پیش از آنکه رودخانه هیرمند خشک شود، ساکنان این روستا به ماهیگیری نیز می پرداختند. نامگذاری افراد بر اساس مشاغلشان از رسوم رایج این روستا است چنان که اکثر مردم با مشاغل خویش هم شهرت بوده و نامشان با شغلشان